

Anna Chodorowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0001-9230-536X

anna.chodorowska@uwm.edu.pl

Obowiązek wskazania – na żądanie uprawnionego organu – informacji o powierzeniu pojazdu do kierowania a odpowiedzialność z art. 96 § 3 Kodeksu wykroczeń

Wstęp

W Polsce z roku na rok liczba samochodów osobowych dynamicznie się zwiększa. Z najnowszych dostępnych danych wynika, że 31 grudnia 2022 r. w bazach CEPiK zarejestrowanych było w Polsce 26,675 mln samochodów osobowych – o 577 tys. więcej (+2,2%) niż rok wcześniej¹. Według danych opublikowanych przez Europejski Urząd Statystyczny Polska w 2021 r. stała się unijnym liderem pod względem liczby samochodów przypadających na 1000 mieszkańców. Dane te wskazują, że na każde 1000 mieszkańców Polski przypada aż 687 samochodów. Jeszcze kilka lat temu w 2016 r. było to 571 samochodów, a w 2012 r. – 492². Sytuacja ta jest o tyle niebezpieczna, że wzrost liczby uczestników ruchu drogowego implikuje zwiększenie się liczby popełnianych przez nich wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji. Odpowiadając na zapotrzebowanie społeczne, związane ze skutecznym zwalczaniem patologii w ruchu drogowym, ustawodawca ustanawia wiele rozwiązań prawnych mających na celu ich eliminację. Jednym z nich jest dodanie do art. 96 Kodeksu wykroczeń paragrafu 3 jako reakcję na powtarzające się w praktyce sytuacje, kiedy przekroczenie dozwolonej prędkości zostało stwierdzone przez fotoradar, właściciel pojazdu został ustalony na podstawie numeru rejestracyjnego pojazdu, ale po wystawieniu mandatu karnego odmówił jego przyjęcia i oświadczał, że to nie on prowadził pojazd, a na podstawie

¹ <https://www.pzpm.org.pl/pl/Rynek-motoryzacyjny/Roczniki-i-raporty> (data dostępu: 3.06.2023).

² Eurostat, *Samochody osobowe na 1000 mieszkańców*, https://ec.europa.eu/eurostat/data-browser/view/ROAD_EQS_CARHAB/default/table?lang=en (data dostępu: 31.05.2023).

samego zdjęcia nie można było ustalić, kto rzeczywiście pojazd prowadził. Kierując się zasadą odpowiedzialności indywidualnej, za wykroczenie przekroczenia prędkości odpowiada tylko prowadzący pojazd, zatem w sytuacji, gdy nie było innych dowodów, że to faktycznie właściciel prowadził pojazd, wystąpienie z wnioskiem o ukaranie przeciwko niemu było bezcelowe, a jeżeli właściciel nie wskazał, komu udostępnił pojazd, o odpowiedzialności za wykroczenie w ogóle nie mogło być mowy. Biorąc to pod uwagę, ustawodawca wprowadził przepis pozwalający na skuteczne ściganie sprawców wykroczeń i przestępstw drogowych oraz pociągnięcie do odpowiedzialności karnej rzeczywistych sprawców tych czynów.

Niniejsza publikacja poświęcona jest rozważaniom dotyczącym realizacji obowiązku z art. 78 ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym, jak również odpowiedzialności karnej wynikającej z art. 96 § 3 Kodeksu wykroczeń w przypadku niewypełnienia tego obowiązku przez zobowiązanego. Podjęto próbę uzyskania odpowiedzi na pytanie, czy prawo do obrony w aspekcie braku konieczności przedstawiania dowodów na swoją niekorzyść, jak również nieobciążania się i osoby najbliższej wyłącza obowiązek określony w art. 78 ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym, a tym samym odpowiedzialność z art. 96 § 3 Kodeksu wykroczeń.

Zakres odpowiedzialności wykroczeniowej z art. 96 § 3 Kodeksu wykroczeń w zw. z art. 78 ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym

Przepis art. 96 § 3 k.w.³ sankcjonuje zachowanie polegające na niewskazaniu na żądanie uprawnionego organu, komu został powierzony pojazd do kierowania lub używania w określonym czasie. W piśmiennictwie i w orzecznictwie sądów funkcjonuje stanowisko, które należy podzielić, że obowiązek wskazania osoby, której powierzono pojazd do kierowania lub używania, ma ustawowe umocowanie. Jego źródłem jest art. 78 ust. 4 p.r.d.⁴, zgodnie z którym właściciel lub posiadacz pojazdu jest obowiązany wskazać – na żądanie uprawnionego organu – komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie. Trafnie w piśmiennictwie wskazuje się, że celem art. 78 ust. 4 p.r.d. jest nie tylko ustalenie ewentualnego sprawcy przestępstwa lub wykroczenia drogowego, ale również zapewnienie porządku w ruchu drogowym przez to, że pozwala na identyfikowanie wszystkich uczestników ruchu

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 289, 535, 803), dalej jako k.w.

⁴ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 760, 919), dalej jako p.r.d.

drogowego w każdym czasie⁵. Zaktualizowanie się obowiązku z art. 78 ust. 4 p.r.d. jest warunkiem *sine qua non* odpowiedzialności z art. 96 § 3 k.w.

Wykroczenie stypizowane w art. 96 § 3 k.w. w związku z odesłaniem do art. 78 ust. 4 p.r.d. ma charakter indywidualny. Podkreślił to Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 13 września 2017 r.⁶, w którym wskazał, że wykroczenie z art. 96 § 3 k.w. zaliczane jest do tzw. wykroczeń indywidualnych, gdyż jego sprawcą może być jedynie osoba, na której ciąży obowiązek wskazania, na żądanie uprawnionego organu, komu powierzyła pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie⁷. Obowiązek taki, zgodnie z art. 78 ust. 4 p.r.d., ciąży nie tylko na właścicielu bądź współwłaścicielu pojazdu, ale także na posiadaczu. Posiadaczem pojazdu jest zarówno ten, kto pojazdem faktycznie włada jak właściciel (posiadacz samoistny), jak i ten, kto nim faktycznie włada jak użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą (posiadacz zależny), czyli osoba faktycznie władająca z tytułu prawnego cudzym pojazdem (art. 336 k.c.⁸). Należy również zauważyć, że posiadacz samoistny nie traci posiadania przez to, że oddaje innej osobie pojazd w posiadanie zależne (art. 337 k.c.). Bezsporne jest również, że adresatem obowiązku wymienionego w przepisie art. 78 ust. 4 p.r.d., w przypadku gdy pojazd jest objęty współwłasnością, jest każdy z jego współwłaścicieli czy współposiadaczy. Natomiast gdy właścicielem lub posiadaczem jest osoba fizyczna, taki obowiązek spoczywa na konkretnej osobie fizycznej.

W sytuacji gdy pojazd należy do podmiotu innego niż osoba fizyczna, zastosowanie ma ust. 5 art. 78 p.r.d. W przypadku gdy właścicielem (posiadaczem) pojazdu jest: osoba prawna, jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, jednostka samorządu terytorialnego, spółka kapitałowa w organizacji, podmiot w stanie likwidacji, przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, zagraniczna jednostka organizacyjna, do udzielenia tejże informacji obowiązana jest osoba wyznaczona przez organ uprawniony do reprezentowania tego podmiotu na zewnątrz (prezes, dyrektor, kierownik, prokurent, pełnomocnik itp.), a w przypadku niewyznaczenia takiej osoby – osoby wchodzące w skład tego organu zgodnie

⁵ Por. postanowienie SN z 29 czerwca 2010 r., sygn. akt I KZP 8/10, OSNKW 2010, Nr 9, poz. 76; R.A. Stefański, *Wykroczenia drogowe. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 581; A. Michalska-Warias, *Art. 96 § 3*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, 2020, Lex, s. 366; E. Grzęda, *Niedopuszczalna samodenuncjacja czy legalny obowiązek informacyjny?*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3, s. 83.

⁶ Wyrok SN z 13 września 2017 r., sygn. akt IV KK 42/17, „Prokuratura i Prawo” (dodatek Orzecznictwo) 2017, nr 11, s. 6. Tak też: wyroki SR w Warszawie z 20 sierpnia 2019 r., sygn. akt V W 1687/19, Legalis nr 2243650 i z 20 sierpnia 2019 r., sygn. akt. V W 331/19, Legalis nr 2243083.

⁷ Właścicielem pojazdu jest ten, kto ma prawo własności w rozumieniu art. 140 Kodeksu cywilnego i może z wyłączeniem innych osób korzystać z pojazdu i rozporządzać nim.

⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 326), dalej jako k.c.

z żądaniem uprawnionego organu oraz sposobem reprezentacji podmiotu. W tym przypadku ustalenie osób uprawnionych będzie wymagało dokonania stosownych ustaleń w oparciu o podstawę prawną, na jakiej dany podmiot funkcjonuje, np. ustawa, regulamin, statut, uchwała itp.⁹

Należy nadmienić, że ust. 5 art. 78 p.r.d. został dodany przez art. 1 pkt 3 ustawy z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw¹⁰. W założeniu projektodawcy rzeczzone rozwiązanie miało doprecyzować zasady realizacji obowiązku wskazania kto kierował pojazdem w czasie popełnienia wykroczenia, w przypadku gdy jego właścicielem (posiadaczem) są podmioty zbiorowe (np. osoby prawne, jednostki samorządu terytorialnego, podmioty w stanie likwidacji). Celem projektodawcy było objęcie dyspozycją art. 78 ust. 5 p.r.d. wszystkich podmiotów zbiorowych i stworzenie ogólnej formuły prawnej, pozwalającej w przypadku tych podmiotów na jednoznaczne określenie podmiotu zobowiązanego do udzielenia informacji określonej w art. 78 ust. 4 p.r.d. Konieczność takiego uszczegółowienia dotychczas obowiązujących w tym zakresie przepisów miała wynikać także ze stale rosnącej liczby tzw. pojazdów służbowych, a w szczególności pojazdów użytkowanych przez podmioty gospodarcze, dodatkowo stanowiące własność osób trzecich (pojazdy leasingowane)¹¹.

W praktyce wystąpiła jednak wątpliwość, kto jest zobowiązany m.in. w spółce jawnej do wskazania – na żądanie uprawnionego organu – informacji komu powierzono pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, skoro w myśl art. 29 § 1 k.s.h.¹² każdy wspólnik ma prawo reprezentować spółkę. W tym miejscu należy podkreślić postanowienie Sądu Najwyższego z 28 czerwca 2018 r., w którym wskazano, że w rozumieniu art. 78 ust. 5 p.r.d. organem uprawnionym do reprezentowania jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną na zewnątrz, w tym przypadku spółki jawnej, są wspólnicy tej spółki, chyba że uprawnienie do reprezentacji spółki zostanie ograniczone w trybie art. 30 § 1 k.s.h. („umowa spółki może przewidywać, że wspólnik jest pozbawiony prawa do reprezentowania spółki, albo że jest uprawniony do jej reprezentowania tylko łącznie z innym wspólnikiem lub prokurentem”). Zakres prawa do reprezentacji w przypadku spółki jawnej został w kodeksie określony w sposób szeroki, gdyż w treści art. 29 § 2 k.s.h. wskazano, że dotyczy on wszystkich czynności sądowych i pozasądowych spółki. Reprezentacja dotyczy

⁹ Zob. M. Zbrojewska, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 8/10, 2011, Lex*; także: postanowienie SN z 28 czerwca 2018 r., sygn. akt I KZP 1/18 „Prokuratura i Prawo” (dodatek Orzecznictwo) 2018, nr 10, s. 6.

¹⁰ Dz.U. Nr 225, poz. 1466 ze zm.

¹¹ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3179, Sejm VI kadencji, s. 25.

¹² Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 739, 825), dalej jako k.s.h.

zatem występowania we wszystkich stosunkach prawnych z zakresu prawa cywilnego, administracyjnego, pracy oraz innych gałęzi prawa i może polegać np. na ujawnieniu stanowiska przedsiębiorcy na zewnątrz, składania odpowiednich oświadczeń przed organami władzy, organami administracji państwowej i organizacjami społecznymi, występowania przed organami orzekającymi. Osoby uprawnione do reprezentacji podmiotów zbiorowych na zewnątrz, przyjmując na siebie taką funkcję, muszą liczyć się z koniecznością wykonywania określonych obowiązków związanych z funkcjonowaniem tych podmiotów oraz konsekwencjami ich niewykonania. Zatem w ocenie Sądu Najwyższego, zgodnie z treścią art. 78 ust. 5 p.r.d., każdy wspólnik spółki jawnej, uprawniony do jej reprezentowania na zewnątrz, zobowiązany jest, na żądanie uprawnionego organu, do udzielenia informacji komu powierzono pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, a w przypadku niezrealizowania tego obowiązku może ponosić odpowiedzialność z art. 96 § 3 k.w. Jednocześnie powyższy obowiązek nie może spoczywać na osobach, które nie przyjęły na siebie zobowiązania do wykonywania określonych obowiązków podmiotów zbiorowych¹³. Pogląd ten zasługuje na aprobatę i rozwiewa powstałe wątpliwości dotyczące zobowiązanego w spółce jawnej do udzielenia wskazanej w art. 78 ust. 4 p.r.d. informacji.

Czynnikiem utrudniającym dochodzenie odpowiedzialności sprawy omawianego wykroczenia jest częstokrotnie wyrażana w piśmiennictwie oraz orzecznictwie wykładnia art. 96 § 3 k.w., zgodnie z którą niewskazanie przez właściciela (posiadacza) pojazdu podmiotu, któremu powierzył pojazd do kierowania lub używania w określonym czasie, może być popełnione wyłącznie umyślnie¹⁴. Przyjęcie takiej wykładni powoduje, że konieczne staje się udowodnienie właścicielowi (posiadaczowi) pojazdu celowego wprowadzenia w błąd organów państwa poprzez twierdzenie, że nie potrafi wskazać kierującego pojazdem¹⁵. Wbrew powyższym twierdzeniom w doktrynie jednak przeważa pogląd, że wykroczenie z art. 96 § 3 k.w. może być popełnione albo umyślnie, albo nieumyślnie¹⁶. Za przyjęciem takiego stanowiska przemawia bowiem jego

¹³ Postanowienie SN z 28 czerwca 2018 r., sygn. akt I KZP 1/18, „Prokuratura i Prawo (dodatek Orzecznictwo) 2018, nr 10, s. 6; także: wyrok SN z 13 września 2017 r., sygn. akt IV KK 42/17, „Prokuratura i Prawo” (dodatek Orzecznictwo) 2017, nr 11, s. 6. Por. A. Michalska-Warias, *Art. 96 § 3*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz aktualizowany*, 2023, Lex.

¹⁴ Zob. P. Nycz, *Strona podmiotowa wykroczenia z art. 96 § 3 k.w.*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 6, s. 99–101; wyrok SO w Jeleniej Górze z 15 marca 2013 r., sygn. akt VI Ka 68/13, *Legalis* nr 2150143; wyrok SO w Toruniu z 22 października 2013 r., sygn. akt IX Ka 434/13, *Legalis* nr 2021856; wyrok SO w Bydgoszczy z 12 lutego 2014 r., sygn. akt IV Ka 1161/13, *Legalis* nr 2001505.

¹⁵ Wyrok TK z 12 marca 2014 r., sygn. akt P 27/13, OTK-A 2014, Nr 3, poz. 30.

¹⁶ Zob. R.A. Stefański, op. cit.; W. Jankowski, *Art. 96 § 3*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, 2013, Lex, s. 484; zob. wyrok SO w Koszalinie z 17 kwietnia 2013 r., sygn. akt V Ka 201/13, *Legalis* nr 2182378; wyroki SR we Wrocławiu z 28 stycznia 2013 r., sygn. akt VI W 1381/12, *Legalis* nr 2176498 i z 9 maja 2013 r., sygn. akt VI W 669/13, *Legalis* nr 2177188; wyrok SO w Elblągu z 8 stycznia 2014 r., sygn. akt VI Ka 483/13, *Legalis* nr 2008856.

zgodność z naczelną zasadą winy w prawie wykroczeń określoną w art. 5 k.w., zgodnie z którą wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślne. Ustawa musi zatem zawierać zastrzeżenie, że określonego zachowania można dopuścić się tylko umyślnie. W przepisie art. 96 § 3 k.w. brak jest natomiast zapisu (wyraźnego lub dorozumianego) ograniczającego karalność przewidzianych w nim zachowań do jedynie umyślnych. Należy zgodzić się z Mirosławem Granatem, sędzią Trybunału Konstytucyjnego, który w zgłoszonym do wyroku Trybunału Konstytucyjnego zdaniu odrębnym wskazuje, że ani przepis art. 96 § 3 k.w., ani 78 ust. 4 p.r.d. nie różnicują sytuacji, gdy ktoś chce zataić wiadomości na temat osoby, której powierzył pojazd, od sytuacji, w której nie potrafi sobie przypomnieć tej informacji. Strona podmiotowa czynu z art. 96 § 3 k.w. odnosi się do całokształtu znamion przedmiotowych tego typu, a zatem nieumyślnie wypełni te znamiona także osoba, która np. zapomniała o ciężącym na niej obowiązku i dlatego też nie wskazała osoby, której powierzony został do kierowania lub używania pojazd. W razie przesądzenia, że sprawca nie pamięta, komu powierzył pojazd – a to z uwagi na znaczny upływ czasu oddzielający wystosowane żądanie od interesującego organ okresu, brak ciężącego na właścicielu (posiadaczu) obowiązku prowadzenia rejestru użytkowników pojazdu, jak również brak dostępu do fotografii dokumentującej wykroczenie lub jej nieczytelność – niedopuszczalna wydaje się interpretacja prowadząca do nałożenia na obywatela obowiązku niemożliwego do zrealizowania, co prowadzić musi do braku możliwości postawienia takiemu obywatelowi w chwili czynu zarzutu winy, że nie wskazując osoby, której powierzył pojazd, zachował się w sposób sprzeczny z prawem, mimo że mógł dochować posłuchu normie prawnej. Nie sposób więc od potencjalnego sprawcy wymagać, by w okresie poprzedzającym niewskazanie skrupulatnie rejestrował w pamięci lub ewidencjonował w jakiś materialny sposób, komu w danym dniu i chwili powierzył swój pojazd. Nie ma także w systemie prawnym reguły ostrożnego postępowania, która nakazywałaby przechowywać w pamięci tak szczegółowe dane na wypadek możliwego w przyszłości zapytania ze strony uprawnionych organów. A zatem pomiędzy zaniechaniem wskazanym w art. 96 § 3 k.w. a kompleksem zachowań domniemanego sprawcy w przeszłości nie można zbudować powiązania uzasadniającego postawienie mu zarzutu z art. 96 § 3 k.w. Nie znajdzie tutaj zastosowania instytucja tzw. zawinienia na przedpolu czynu zabronionego¹⁷.

¹⁷ E. Grzęda, *Niedopuszczalna „samodenuncjacja” czy legalny obowiązek informacyjny? Uwagi na marginesie wyroków Trybunału Konstytucyjnego z 12 marca 2014 r. (P 27/13) i 30 września 2015 r. (K 3/13)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3, s. 91–92. Zob. K. Buchała, *Wina czynu a zawinienie na przedpolu czynu zabronionego*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Aktualne problemy prawa karnego i kryminologii*, Białystok 1998, s. 61–86.

Jednocześnie zgodnie z art. 78 ust. 4 p.r.d. ustawodawca przewidział przesłanki, których kumulatywne spełnienie zwalnia z obowiązku wskazania na żądanie właściwego organu osoby, której w oznaczonym czasie powierzono pojazd do kierowania lub używania, a dotyczy to sytuacji, gdy pojazd został użyty wbrew woli i wiedzy właściciela (posiadacza) przez nieznaną osobę, a właściciel (posiadacz) nie mógł temu zapobiec¹⁸. Wskazać w tym miejscu należy, że właściciel (posiadacz) pojazdu nie naraża się także na odpowiedzialność za wykroczenie określone w art. 96 § 3 k.w., gdy: wskaże siebie jako faktycznie prowadzącego pojazd, przedstawi dowód, że nie jest ani właścicielem, ani posiadaczem pojazdu, bądź wskaże, kto kierował pojazdem lub używał pojazdu¹⁹.

Użycie przez ustawodawcę w treści art. 96 § 3 k.w. określenie „na żądanie uprawnionego organu” daje możliwość dość szerokiej interpretacji pojęcia „organ”. Jak podkreślił w wyroku z 8 października 2019 r. Naczelny Sąd Administracyjny, „użyte w tym przepisie pojęcie organu dotyczy jednostki organizacyjnej państwa, w której zakresie działania mieści się żądanie wskazania osoby wymienionej w dyspozycji tego przepisu. Organami uprawnionymi do żądania wskazania osoby, której w oznaczonym czasie powierzono pojazd do kierowania lub używania, będą jednostki uprawnione do kontroli ruchu drogowego oraz organy prowadzące szeroko rozumiane postępowanie karne, w tym o wykroczenia”²⁰. Organami uprawnionymi będą zatem organy uprawnione do dokonywania czynności w zakresie kontroli ruchu drogowego wskazane w dziale V p.r.d.²¹ Zgodnie z art. 129 ust. 1 p.r.d. czuwanie nad bezpieczeństwem i porządkiem ruchu na drogach, kierowanie ruchem i jego kontrolowanie należą do zadań Policji. Uprawnienia do dokonywania czynności w zakresie kontroli ruchu drogowego przyznano także Żandarmerii Wojskowej i wojskowym organom porządkowym (art. 129 ust. 4 p.r.d.). W tym zakresie przysługują im uprawnienia Policji określone w art. 129 ust. 2 p.r.d. W pewnym zakresie kompetencje te realizować może Straż Graniczna i organy Służby Celno-Skarbowej (art. 129 ust. 4a p.r.d.), Inspekcja Ochrony Środowiska (art. 129 ust. 4aa p.r.d.), Inspekcja Transportu Drogowego (art. 129a ust. 2 p.r.d.), Straż Leśna oraz Straż Park (art. 129c p.r.d.). Uprawnienia do żądania od właściciela lub posiadacza pojazdu wskazania komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie posiada również – na podstawie art. 129b ust. 3 pkt 7 p.r.d. – straż gminna (miejska).

¹⁸ Postanowienie SO w Białymstoku z 26 września 2012 r., sygn. akt VIII Kz 444/12, Lex nr 1294031.

¹⁹ Wyrok TK z 12 marca 2014 r., sygn. akt P 27/13, „Prokuratura i Prawo” 2014, Nr 9, poz. 49; wyrok SR w Warszawie z 20 listopada 2019 r., sygn. akt V W 1872/18, Legalis nr 2276879.

²⁰ Wyrok NSA z 8 października 2019 r., sygn. akt I GSK 1344/18, Lex nr 2778690.

²¹ Zob. A. Michalska-Warias, *Art. 96 § 3*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń...*, 2020, Lex; M. Leciak, [w:] P. Daniluk (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 677; W. Jankowski, op. cit.

W piśmiennictwie i w orzecznictwie sądów rozbieżność orzecznicza wywołała kwestia możliwości przyznania straży gminnej (miejskiej) kompetencji oskarżyciela publicznego w zakresie ścigania sprawców wykroczeń z art. 96 § 3 k.w. Uprawnienie straży do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie za odmowę informacji przewidziane zostało w znowelizowanym przez ustawę Prawo o ruchu drogowym ustawą z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw²² przepisie art. 17 § 3 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia. Przyznanie strażnikom gminnym (miejskim) uprawnień rozstrzygnęło spór, czy mogą oni złożyć wnioski o ukaranie za niewywiązanie się z tego obowiązku. Stanowisko w tej sprawie zajął też Sąd Najwyższy, który wydawał na przemian sprzeczne wyroki. Z jednej strony pojawiło się stanowisko odmawiające straży gminnej (miejskiej) uprawnień oskarżyciela publicznego²³, a z drugiej można odnaleźć orzeczenia, w których takie uprawnienia się przyznaje²⁴. Ostatecznie uchwałą z 30 września 2014 r.²⁵ Sąd Najwyższy potwierdził uprawnienia straży w tym zakresie. Zgodnie z powyższą uchwałą, na podstawie przepisu art. 17 § 3 k.p.w.²⁶, straży gminnej (miejskiej) przysługują uprawnienia oskarżyciela publicznego w sprawach o wykroczenia z art. 96 § 3 k.w. Mogą one zatem żądać od właściciela lub posiadacza pojazdu wskazania komu powierzyli pojazd do kierowania lub używania w określonym czasie. Jednocześnie Sąd Najwyższy postanowił nadać przytoczonej uchwale moc zasady prawnej. Stanowisko to należy uznać za trafne i spotkało się również z pozytywną oceną w piśmiennictwie²⁷.

Zgodnie z powyższym można jednoznacznie stwierdzić, że uprawnienie do żądania wskazania osoby, której powierzono pojazd do kierowania lub używania, przysługuje organom, które mają status oskarżyciela publicznego w sprawach o wykroczenia (art. 17 k.p.w.), z tym że niektóre z nich tylko w obszarze ustawowego zakresu działania. Z żądaniem takim mogą

²² Dz.U. Nr 225, poz.1466.

²³ Zob. wyroki SN: z 12 grudnia 2013 r., sygn. akt III KK 431/13, Legalis nr 2243083; z 15 marca 2011 r., sygn. akt V KK 39/11, Legalis nr 428189; z 25 maja 2010 r., sygn. akt III KK 116/10, niepubl.

²⁴ Wyrok SN z 14 listopada 2011 r., sygn. akt V KK 252/11, Legalis nr 509619; postanowienie SN z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt V KK 403/13, Legalis nr 1163217.

²⁵ Uchwała 7 sędziów SN – Izba Karne z 30 września 2014 r., sygn. akt I KZP 16/14, OSP 2014, Nr 2, poz. 19, s. 261. Podobny pogląd SN wyraził w postanowieniu z 2 kwietnia 2014 r., sygn. akt V KK 378/13, Legalis nr 1002437.

²⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1124), dalej jako k.p.w.

²⁷ Zob. W. Kotowski, *Obowiązek właściciela pojazdu do udzielenia informacji organowi procesowemu. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2014 r., I KZP 16/14, 2014, Lex*; A. Skowron, *O uprawnieniach straży gminnych (miejskich) do występowania w charakterze oskarżyciela publicznego przed sądem powszechnym. Glosa do uchwały SN z dnia 30 września 2014 r., I KZP 16/14, 2015, Lex*.

wystąpić także organy prowadzące śledztwo lub dochodzenie (art. 311 i 312 k.p.k.²⁸).

Świadomość żądania uprawnionego organu a odmowa wskazania kierującego pojazdem przez właściciela (posiadacza) pojazdu

Zachowanie sprawcze na gruncie art. 96 § 3 k.w. wyraża się poprzez niewskazanie wbrew istniejącemu obowiązkowi – na żądanie uprawnionego organu – komu sprawca powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie. Jak słusznie podnosi się w orzecznictwie sądów powszechnych i w doktrynie, niewskazanie polega na odmowie udzielenia odpowiedzi na konkretne żądanie organu, a zatem będzie to całkowite zaniechanie udzielenia odpowiedzi, udzielenie odpowiedzi wymijającej, zasłanianie się niepamięcią bądź udzielenie odpowiedzi negatywnej²⁹. Właściciel pojazdu narusza więc obowiązek wskazania osoby użytkującej pojazd, gdy wprost odmówi wskazania tej osoby albo nie udzieli odpowiedzi na zadane mu ustnie lub pisemnie w tym zakresie pytanie³⁰. W piśmiennictwie słusznie zwraca się uwagę, że brak odpowiedzi na pisemne żądanie uprawnionego organu może być oceniane w kategoriach analizowanego wykroczenia, pod warunkiem że adresat osobiście odebrał pismo zawierające to żądanie i nie udzielił na nie właściwej odpowiedzi lub w ogóle jej zaniechał³¹. Pewne wątpliwości mogą pojawić się w przypadku doręczenia pośredniego lub zastępczego (o ile nie ma innych dowodów), czy wskazane pismo zostało podjęte, odebrane przez zobowiązanego, właściwego do udzielenia odpowiedzi adresata³². Jak słusznie twierdzi Ryszard A. Stefański, inaczej trzeba ocenić sytuację, gdy pismo to nie zostało doręczone właścicielowi lub posiadaczowi pojazdu bezpośrednio, a zostało doręczone np. za pośrednictwem dorosłego domownika lub administratora domu (doręczenie pośrednie) czy też pozostawione w najbliższej placówce pocztowej operatora publicznego, jednostce Policji lub we właściwym urzędzie gminy (doręczenie zastępcze). Wskazane sposoby doręczania pism, jak zauważa

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 289, 535, 818), dalej jako k.p.k.

²⁹ R.A. Stefański, op. cit., s. 550 i nast. Podobnie: wyrok SR w Warszawie z 15 lipca 2020 r., sygn. akt V W 3263/19, Legalis nr 2479534; postanowienie SO w Białymstoku z 26 września 2012 r., sygn. akt VIII KZ 444/12, Lex nr 1294031.

³⁰ Postanowienie SO w Tarnowie z 28 grudnia 2004 r., sygn. akt II Waz 191/04, Legalis nr 69594; wyrok SO w Krakowie z 12 października 2017 r., sygn. akt IV 1Ka 227/17, Legalis nr 2051468; wyrok SR w Kaliszu z 10 stycznia 2022 r., sygn. akt II W 275/21, Lex nr 3406119.

³¹ Por. R.A. Stefański, op. cit., s. 550 i nast.; W. Jankowski, op. cit. Zob. także wyrok SR w Warszawie z 7 sierpnia 2019 r., sygn. akt V W 1206/19, Lex nr 2731631.

³² W. Jankowski, op. cit.

R.A. Stefański, mają charakter procesowy i nie można przenosić ich wprost na grunt prawa materialnego represyjnego, którym jest prawo wykroczeń³³. W podobnym tonie wypowiedział się Sąd Najwyższy w postanowieniu z 30 września 2010 r.: „W sytuacji gdy doręczenie żądania, w zakresie o którym mowa w art. 78 ust. 4 p.r.d., nastąpiło w trybie art. 133 § 1 i 2 k.p.k. w zw. z art. 38 § 1 k.p.w., trzeba oddzielić procesowy aspekt doręczenia pisma, którego skuteczność może opierać się na domniemaniu, od materialnych podstaw odpowiedzialności, których nie można domniemywać³⁴. Awizowanie przesyłki pocztowej, a nawet odmowa jej przyjęcia nie mogą być utożsamione z powzięciem przez adresata wiedzy na temat treści sformułowanego w przesyłce żądania. Uregulowanie zawarte w art. 133 § 1 i 2 k.p.k. w zw. z art. 38 § 1 k.p.w., stwarzające prawną fikcję uznania pisma za doręczone, nie ma zatem zastosowania do wezwań, o których mowa w art. 78 ust. 4 p.r.d. Słusznie więc w praktyce przyjmuje się, że obowiązek określony w art. 78 ust. 4 p.r.d. powstaje tylko wówczas, gdy uprawniony organ wystąpi ze stosownym żądaniem, a żądanie to dotrze do osoby zobowiązanej³⁵. Zatem po stronie właściciela lub posiadacza pojazdu musi istnieć świadomość żądania udzielenia takiej informacji. Ważne jest bowiem, czy adresat wiedział, że został wezwany przez uprawniony organ, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania oraz czy taką wiedzę rzeczywiście posiadał. Należy też pamiętać, że zgodnie z zasadą ciężaru dowodu to na uprawnionym organie spoczywa obowiązek udowodnienia tych okoliczności. Właściciela lub posiadacza pojazdu chroni bowiem zasada domniemania niewinności, co wyłącza możliwość domniemania świadomości wypełnienia znamiona wykroczenia z art. 96 § 3 k.w.

Należy również zauważyć, że dla przypisania odpowiedzialności sprawy nie ma znaczenia również forma odmowy wskazania kierującego pojazdem w określonym czasie – najważniejsze bowiem jest, aby oznaczała jednoznaczne stanowisko zobowiązanego, że nie chce obowiązkowi tego spełnić. Odmowa złożona na piśmie nie wymaga dalszej formy dokumentowania, zaś złożona ustnie winna być udokumentowana. Jeżeli okoliczności czynu nie budzą wątpliwości, utrwalenie czynności wyjaśniających można ograniczyć do notatki urzędowej, w innym przypadku czynność ta powinna zostać utrwalona w formie protokołu przesłuchania osoby, co do której istnieje uzasadniona podstawa do sporządzenia przeciwko niej wniosku o ukaranie (art. 54 § 3 i 4 k.p.w.).

---

³³ R.A. Stefański, op. cit., s. 550 i nast.; A. Mezglewski, [w:] A. Mezglewski, M. Nowikowska, J. Kurek, *Prawo o ruchu drogowym. Komentarz*, 2022, Lex.

³⁴ Postanowienie SN z 30 września 2010 r., sygn. akt I KZP 15/10, Legalis nr 248202.

³⁵ Wyrok SO w Gliwicach z 5 września 2017 r., sygn. akt VI Ka 522/17, Lex nr 2425740.

Prawo do obrony oraz nieobciążania siebie i osoby najbliższej w kontekście art. 96 § 3 k.w. i art. 78 ust. 4 p.r.d.

Zasada *nemo tenetur se ipsum accusare* uważana jest powszechnie za naczelną zasadę procesu karnego w demokratycznym państwie prawa. Prawo do obrony jest fundamentalnym prawem obywatelskim, gwarantowanym Konstytucją RP oraz przepisami konwencji międzynarodowych, które Polska podpisała i ratyfikowała, a które przez to stały się częścią wewnętrznego porządku prawnego (art. 8 ust. 2 Konstytucji RP). Prawo do obrony jest nie tylko fundamentalną zasadą procesu karnego, ale też elementarnym standardem demokratycznego państwa prawnego³⁶. W piśmiennictwie podkreśla się doniosłość tego uprawnienia, które w swej istocie jest „prawem do ochrony jednostki przed wszelkimi ingerencjami w sferę wolności i praw, jakim zagraża bądź ze swej natury powoduje proces karny. Jest to zatem prawo do obrony człowieka, a nie jego roli czy statusu w procesie karnym”³⁷. W postępowaniu karnym prawo do obrony należy rozumieć szeroko. Art. 42 Konstytucji RP mówi bowiem o odpowiedzialności karnej, której towarzyszy prawo do obrony „we wszystkich stadiach postępowania”, czyli także w sprawach o wykroczenia. W uchwale z 26 kwietnia 2007 r. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że prawo do obrony, wynikające z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, odnosi się do wszystkich stadiów postępowania, a zawarty w tym artykule zwrot „każdy, przeciwko komu” nie musi zatem oznaczać, że prawo to przysługuje wyłącznie od *fazy in personam* postępowania przygotowawczego, gdyż proces karny posługuje się nie tylko pojęciem „podejrzany”, lecz również sformułowaniem „osoba podejrzana”. Jeżeli więc konstytucyjne prawo do obrony odnosi się do „wszystkich stadiów postępowania”, to prawo to służyć powinno również osobie faktycznie, a nie tylko formalnie podejrzanej³⁸.

Prawo do niedostarczania dowodów na własną niekorzyść jako takie nie może więc zostać ograniczone tylko do postępowania karnego w sensie ścisłym, bowiem obejmuje także postępowanie w sprawie o odpowiedzialność za wykroczenie.

Prawo do milczenia zazębia się z domniemaniem niewinności. W doktrynie prawo do milczenia może być rozumiane jako połączone z zasadą domniemania niewinności w sytuacjach, w których brakuje innych dowodów winy niż te, które można byłoby potencjalnie uzyskać przez zmuszenie podejrzanego do samooskarżenia³⁹.

³⁶ Wyrok TK z 17 lutego 2004 r., sygn. akt SK 39/02, OTK-A 2004, Nr 2, poz. 7.

³⁷ D. Dudek, *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 202.

³⁸ Uchwała SN z 26 kwietnia 2007 r., sygn. akt I KZP 4/07, Lex nr 244459; tak też: postanowienie SN z 15 stycznia 2020 r., sygn. akt I KZP 10/19, Lex nr 2766081.

³⁹ J. Czabański, M. Warchoń, *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa* „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 12, s. 36.

Kwestia prawa do obrony stała się również przedmiotem rozstrzygnięć Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej jako ETPC), uznając prawo do obrony oraz wolność od samooskarżenia za elementy „składowe międzynarodowych standardów stanowiących o istocie rzetelnego procesu”. W orzecznictwie ETPC wskazuje się, że prawo do nieobciążania siebie jest przede wszystkim związane z poszanowaniem woli osoby oskarżonej do zachowania milczenia. ETPC podnosi również, że prawo do milczenia i wolność od samooskarżenia, wynikające z art. 6 § 1 Europejskiej konwencji praw człowieka⁴⁰, zapobiega sytuacji, w której prowadzący postępowanie uzyskuje dowody poprzez zmuszenie podejrzanego do zeznawania przeciwko sobie. Ponadto prawo do milczenia nie może być jedynie ograniczone do bezpośredniego przyznania się do przestępstwa, ale przysługuje w stosunku do każdej kwestii, która może być później wykorzystana na poparcie oskarżenia⁴¹. W badanych sprawach *Weh v. Austria* i *Rieg v. Austria* ETPC stwierdził, że „związek pomiędzy obowiązkiem skarżącego, wynikającym z normy prawa krajowego ujawnienia osoby kierującej jego samochodem a potencjalnym postępowaniem karnym przeciwko skarżącemu za przekroczenie prędkości pozostaje odległy i hipotetyczny. Bez wystarczająco konkretnego związku z tymże postępowaniem karnym użycie środków przymusu (np. nałożenie grzywny) w celu uzyskania informacji nie rodzi kwestii naruszenia prawa skarżącego do zachowania milczenia i jego przywileju nieobciążania się”⁴². Należy zwrócić uwagę również na art. 14 ust. 3 lit. g ratyfikowanego przez Polskę Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych ONZ, w myśl którego każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa ma prawo – na zasadzie równości – do niezmuszania do zeznawania przeciwko sobie lub do przyznania się do winy. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu należy przyjąć, że zakres zastosowania zasady *nemo tenetur* jest szerszy niż gwarancje procesowe oskarżonego (podejrzanego). Chroni ona bowiem także każdego uczestnika postępowania karnego, który zobowiązany jest do składania oświadczeń procesowych (świadka, biegłego, strony postępowania), a który w razie ujawnienia przestępstwa mógłby być narażony na odpowiedzialność karną. Zatem chroni potencjalnego podejrzanego jeszcze przed postawieniem mu jakiegokolwiek zarzutu, od momentu popełnienia czynu⁴³.

⁴⁰ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

⁴¹ D. Vitkauskas, G. Dikov, *Ochrona prawa do rzetelnego procesu w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, Strasburg 2012, s. 65.

⁴² Wyroki ETPC z 8 kwietnia 2004 r. w sprawie *Weh v. Austria*, skarga nr 38544/97 i z 24 marca 2005 r. w sprawie *Rieg v. Austria*, skarga nr 63207/00. Zob. też wyrok ETPC z 20 października 1997 r., RJD 1997–VI, § 45–47, [w:] M.A. Marek (oprac.), *Europejski Trybunał Praw Człowieka – orzecznictwo*, t. 1: *Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Kraków 2001, s. 42.

⁴³ Por. Z. Sobolewski, *Samooskarżenie w świetle prawa karnego (nemo ipsum accusare tenetur)*, Warszawa 1982, s. 11; P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 356.

W orzecznictwie sądów funkcjonuje stanowisko, które należy podzielić, że odpowiedzialność za wykroczenie określone w art. 96 § 3 k.w. jest wyłączona, gdy właściciel (posiadacz) pojazdu uchylił się od obowiązku wskazania komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie w ramach prawa do obrony na podstawie art. 74 § 1 k.p.k. w zw. z art. 20 § 3 k.p.w., w sytuacji w której pojazd nikomu nie powierzał, sam tym pojazdem kierował lub go używał i dopuścił się wykroczenia⁴⁴. Podobnie w sprawie wypowiedział się w uzasadnieniu wyroku z 20 września 2015 r. Trybunał Konstytucyjny, wskazując, że przepis z art. 96 § 3 k.w. nie prowadzi do naruszenia wolności od samooskarżania: „Właściciel lub posiadacz pojazdu nie ma zatem obowiązku wskazania, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, jeżeli sam tym pojazdem kierował lub go używał i dopuścił się np. wykroczenia przekroczenia prędkości zarejestrowanego za pomocą urządzenia rejestrującego lub wykroczenia polegającego na niewłaściwym parkowaniu, a tym samym powyższe sytuacje nie są objęte odpowiedzialnością za wykroczenie z art. 96 § 3 k.w.”⁴⁵. Linia orzecznicza wyznaczona przez Trybunał Konstytucyjny jest realizowana także w sądownictwie powszechnym. Sąd Okręgowy w Poznaniu w wyroku z 11 lipca 2019 r.⁴⁶ stwierdził m.in.: „Sąd I instancji błędnie jednak założył, że obowiązek wskazania osoby, której pojazd został powierzony do kierowania lub używania w oznaczonym czasie nie doznaje żadnych ograniczeń (poza tym wymienionym wprost w treści art. 78 ust. 4 p.r.d.) i wobec tego właściciel lub posiadacz pojazdu musi się do niego bezwzględnie dostosować. Tymczasem w sytuacji kiedy właściciel lub posiadacz pojazdu sam pojazdem kierował lub go używał i dopuścił się w tym czasie popełnienia wykroczenia drogowego nie ma obowiązku wskazania, na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie”. Powyższy pogląd wyrażony przez orzecznictwo jest słuszny i bezdyskusyjny. Tożsame stanowisko w tej kwestii zajmuje również doktryna⁴⁷. W ocenie R.A. Stefańskiego w sytuacji gdy właściciel lub posiadacz

⁴⁴ Zob. wyrok SO w Sieradzu z 6 kwietnia 2022, sygn. akt II Ka 11/22, Legalis nr 2685086; wyrok SO w Warszawie z 25 września 2020 r., sygn. akt X Ka 508/20, Legalis nr 2505712; wyrok SO w Piotrkowie Trybunalskim z 29 kwietnia 2016 r., sygn. akt IV Ka 128/16, Legalis nr 2086406.

⁴⁵ Wyrok TK z 30 września 2015 r., sygn. akt K 3/13, OKT-A 2015, Nr 8, poz. 125, pkt III.4.8 uzasadnienia.

⁴⁶ Wyrok SO w Poznaniu z 11 lipca 2019 r., sygn. akt IV Ka 510/19, Legalis nr 2243090.

⁴⁷ Zob. R.A. Stefański, op. cit., teza 7.8. Odmienne poglądy wygłosił A. Skowron, zdaniem którego właściciel lub posiadacz pojazdu, do którego organ procesowy zwrócił się o wskazanie osoby kierującej w chwili wykroczenia, nie może uchylić się od tego obowiązku, nawet jeżeli to on sam pojazdem tym kierował. Prawo do obrony przysługuje bowiem oskarżonemu (obwinionemu) dopiero od momentu, gdy organ procesowy nabierze uzasadnionych podejrzeń, że sprawcą danego wykroczenia może być określona osoba, co na etapie wezwania do wskazania osoby, której powierzyło się pojazd, nie ma jeszcze miejsca. W sytuacji gdy takich podejrzeń nie posiada, a jedynie przypuszcza, nie można mówić jeszcze o stadium postępowania, które predestynuje właściciela (posiadacza) pojazdu do skorzystania z prawa do odmowy odpowiedzi na zadawane mu pytania –

pojazdu odmówił wskazania osoby, której powierzył pojazd do używania lub kierowania, gdy sam jest sprawcą wykroczenia, wykluczona jest możliwość przypisania odpowiedzialności za wykroczenie z art. 96 § 3 k.w. Uprawnienie do odmowy udzielenia takiej informacji – zdaniem R.A. Stefańskiego – mieści się w ramach tzw. kontratypu działania w ramach uprawnień. Autor przyjmuje zatem, że odmowa wskazania siebie jako sprawcy wykroczenia mieści się w prawie do obrony⁴⁸. Innymi słowy nie ma obowiązku samooskarżania siebie, co wynika z obowiązującej w polskim porządku prawnym zasady *nemo tenetur se ipsum accusare* wyprowadzanej z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP⁴⁹. Każdemu przysługuje konstytucyjne prawo do obrony, które wyraża się m.in. w tym, że żaden sprawca przestępstwa lub wykroczenia nie ma obowiązku współpracy z organami ścigania oraz dostarczania tym organom dowodów własnej winy. Korzystanie z prawa do obrony nie może pociągać za sobą negatywnych konsekwencji dla obwinionego. Powołanie się na nie w sprawie o czyn z art. 96 § 3 k.w. nie może również stanowić żadnego dowodu sprawstwa w sprawie o wykroczenie, w związku z którym skierowane zostało wezwanie do wskazania osoby kierującej pojazdem⁵⁰. W żadnym przypadku, jak trafnie stwierdził Szymon Michór, nie można mówić o powstaniu odpowiedzialności właściciela lub posiadacza pojazdu z tytułu nieudzielenia informacji o sobie samym jako o osobie, względem której istnieją podstawy do wystąpienia z wnioskiem o ukaranie. Prowadziłoby to do niedopuszczalnego samooskarżenia i naruszenia wszelkich uprawnień procesowych służących obronie. Według rzeczonoego autora taka postawa właściciela pojazdu czy posiadacza nie może również zostać uznana przez organ prowadzący postępowanie bądź sąd za okoliczność wskazującą, iż to on kierował wtedy pojazdem. Tę okoliczność organ powinien wykazać, posługując się swoimi uprawnieniami procesowymi, ale w taki sposób, aby wniosek o ukaranie został poparty „mocnymi” dowodami, a nie wyłącznie domysłami⁵¹. W polskim porządku prawnym nie jest dopuszczalne domniemanie, że właściciel (posiadacz) pojazdu, który nie wskazał komu powierzył pojazd do kierowania (używania), jest sprawcą wykroczenia polegającego np. na przekroczeniu dopuszczalnej prędkości.

Odnosząc się do problematyki, czy właściciel pojazdu może uchylić się od wskazania komu powierzył pojazd do prowadzenia w określonym czasie, w przypadku gdy jest nią osoba najbliższa, należy podkreślić, że zmiany,

---

A. Skowron, *Glosa do wyroku TK z dnia 12 marca 2014 r., P 27/13*, 2014, Lex; idem, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 34–35.

⁴⁸ R. A. Stefański, op. cit., teza nr 7.8.

⁴⁹ Postanowienie SR w Nysie z 24 lipca 2020 r. sygn. akt II W 534/20, Legalis nr 2421256. Por. postanowienie TK z 21 grudnia 2007 r., sygn. akt Ts 62/07, OTK-B 2008, Nr 2, poz. 69.

⁵⁰ M. Hotel, A. Rychlewska, *Niewskazanie osoby, której powierzyło się pojazd – z perspektywy prawa obwinionego do obrony*, „Forum Prawnicze” 2016, nr 1(33), s. 68.

⁵¹ S. Michór, *Penalizacja nieudzielenia informacji w postępowaniu wykroczeniowym a art. 78 ust. 4 Prawa o ruchu drogowym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. 23, s. 199–206.

które legły u podstaw tego zagadnienia prawnego, wprowadziła ustawa nowelizująca Kodeks postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r.⁵² Nadała ona m.in. art. 183 § 1 k.p.k. jego aktualne brzmienie, według którego świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie jedynie wtedy, gdy jej udzielenie mogłoby narazić jego lub osobę mu najbliższą „na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe”. Wyeliminowano zatem możliwość uchylenia się od odpowiedzi, gdy odpowiedź naraża świadka lub osobę dlań najbliższą tylko na odpowiedzialność za wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Należy podzielić pogląd wyrażony przez Trybunał Konstytucyjny, zgodnie z którym właściciel lub posiadacz pojazdu nie może uchylić się od wypełnienia obowiązku udzielenia odpowiedzi, określonego w art. 78 ust. 4 p.r.d., w sytuacji gdy powierzył pojazd osobie najbliższej, nawet jeżeli odpowiedź ta mogłaby narazić osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za wykroczenie⁵³. Podobne stanowisko zajęto w orzecznictwie ETPC, wskazując, że w przypadku gdy sprawcą wykroczenia jest osoba najbliższa dla właściciela pojazdu, to brak jest podstaw stwierdzenia niezgodności art. 78 ust. 4 p.r.d. w związku z art. 96 § 3 k.w. z art. 6 ust. 1 Europejskiej konwencji praw człowieka⁵⁴.

Zbieżne stanowisko w tym zakresie reprezentowane jest w orzecznictwie, zgodnie z którym odpowiednie stosowanie – z mocy art. 41 § 1 k.p.w. – w postępowaniu wykroczeniowym przepisu art. 183 § 1 k.p.k. nie oznacza, aby osoba przesłuchiwana w charakterze świadka w sprawie o wykroczenie mogła uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli jej udzielenie mogłoby narazić osobę dla niej najbliższą na odpowiedzialność tylko za wykroczenie⁵⁵. Uprawnienie odmowy udzielenia odpowiedzi przez osobę rozpytywaną w sposób pozaprocesowy przez uprawniony organ żądający od niej informacji, która z mocy art. 78 ust. 4 p.r.d. ma obowiązek przekazać temu organowi, przysługuje jedynie w sytuacji, gdy owa informacja mogłaby narazić tę osobę bądź jej najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe.

Trybunał Konstytucyjny stanął również na stanowisku, iż „informacja o powierzeniu pojazdu osobie najbliższej nie jest tożsama z informacją o tym, kto prowadził lub używał pojazd w chwili popełnienia wykroczenia drogowego. Wskazanie na żądanie uprawnionego organu, komu właściciel lub posiadacz

⁵² Dz.U. Nr 17, poz. 155.

⁵³ Wyrok TK z 30 września 2015 r., sygn. akt K 3/13, OTK-A 2015, Nr 8, poz. 125.

⁵⁴ Zgodnie z art. 6 ust. 1 Europejskiej konwencji praw człowieka „każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej”.

⁵⁵ Uchwała SN z 30 listopada 2004 r., sygn. akt I KZP 26/04, Lex Polonica nr 370754; zob. także wyroki SO w Warszawie z 4 lutego 2020 r., sygn. akt VI Ka 527/19, Legalis nr 2352896 i z 29 stycznia 2020 r., sygn. akt VI Ka 335/19, Lex nr 2977707; wyrok SR w Warszawie z 3 stycznia 2018 r., sygn. akt IV W 1931/17, Legalis nr 2148603.

pojazdu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, nie przesądza o ewentualnej odpowiedzialności wskazanej osoby za wykroczenie drogowe utrwalone przez urządzenie rejestrujące. W ocenie Trybunału obowiązek wskazania komu właściciel (posiadacz) powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, zabezpieczony sankcją grzywny za wykroczenie, jest istotowo innym obowiązkiem niż obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa statutowanym przez art. 240 k.k. i art. 304 § 1 k.p.k. Przepis art. 78 ust. 4 p.r.d. dotyczy wyłącznie obowiązku wskazania, komu został powierzony pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, a nie obowiązku zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa bądź nawet wykroczenia. Przepis ten statuuje zatem obowiązek wskazania okoliczności faktycznej. Powierzenie innej osobie pojazdu nie jest przestępstwem po stronie właściciela, a jego przyjęcie przestępstwem po stronie użytkownika. Nie ma więc mowy o zawinieniu nie tylko kryminalnym, ale nawet wykroczeniowym zarówno powierzającego, jak i użytkownika pojazdu”⁵⁶.

Ustawa nie zrównuje osoby, której pojazd został powierzony, z osobą kierującą tym pojazdem. Zatem organ nie zwraca się z zapytaniem o wskazanie osoby, która popełniła wykroczenie – zwraca się wyłącznie o wskazanie osoby, której pojazd został powierzony do kierowania lub używania w oznaczonym czasie. Wobec tego wskazanie osoby, której został powierzony pojazd do używania lub kierowania, nie jest więc w żadnym razie tożsame z oskarżeniem tej osoby o popełnienie czynu zabronionego. Osoba, której pojazd powierzono, mogła np. bez zgody lub wiedzy właściciela powierzyć ten pojazd jeszcze innej osobie, pojazd powierzony mógł zostać jej skradziony czy też wystąpiły okoliczności, które np. z uwagi na działanie w stanie wyższej konieczności nie pozwolą na przypisanie jej odpowiedzialności za wykroczenie

Zasadniczo treść art. 78 ust. 4 p.r.d. nie pozostawia żadnych wątpliwości interpretacyjnych co do obowiązku wskazania przez właściciela lub posiadacza pojazdu komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, a można tylko stwierdzić, że orzecznictwo jedynie doprecyzowało, iż ma on taki obowiązek nawet wówczas, gdy powierzył tej pojazd osobie najbliższej.

Podsumowanie

Przepis art. 96 § 3 k.w. do polskiego porządku prawnego wprowadzono na mocy ustawy z dnia 29 października 2010 r., której celem było ograniczenie liczby wypadków drogowych oraz ich ofiar za pomocą nowoczesnego, spraw-

---

⁵⁶ Wyroki TK z 30 września 2015 r., sygn. akt K 3/13, OTK-A 2015, Nr 8, poz. 125 i z 12 marca 2014 r., sygn. akt P 27/13, OTK-A 2014, Nr 3, poz. 30; postanowienie TK z 8 stycznia 2016 r., sygn. akt Ts 329/15, OTK-B 2016, poz. 21.

dzionego w innych państwach Unii Europejskiej efektywnego systemu automatycznej kontroli prędkości pojazdów. Osiągnięcie tego celu nie byłoby możliwe bez przepisów pozwalających skuteczniej egzekwować przestrzeganie przez kierujących pojazdami przepisów ruchu drogowego. W uzasadnieniu projektu przytoczonej ustawy czytamy: „(...) Z poprawą bezpieczeństwa będziemy mieć do czynienia dopiero wtedy, gdy na istniejącej i stale rozbudowywanej sieci dróg wdrożony zostanie skutecznym system egzekwowania od kierowców właściwych zachowań, w tym w szczególności w zakresie przestrzegania przepisów ruchu drogowego obejmujących także przepisy dotyczące stosowania się do ograniczeń dopuszczalnych prędkości maksymalnych. Efekt taki osiągalny jest wyłącznie poprzez wdrożenie odpowiednich rozwiązań systemowych z użyciem automatycznych urządzeń wspomagających, do których zaliczyć należy w szczególności video i fotorejestratory naruszeń sprzęgnięte z systemami automatycznego pomiaru prędkości pojazdów”⁵⁷. Brak karnoprawnego zabezpieczenia art. 78 ust. 4 p.r.d. prowadziłby do tego, że obowiązek mógłby być powszechnie ignorowany, stając się martwą literą prawa. W konsekwencji ustalanie sprawców przestępstw i wykroczeń drogowych w wielu przypadkach byłoby w ogóle niemożliwe, a efekt zapobiegawczy i wymuszający przestrzeganie przepisów o bezpieczeństwie w ruchu drogowym z użyciem radarów praktycznie żaden. Brak art. 96 § 3 k.w. spowodowałby, że w sytuacji naruszenia przepisów ruchu drogowego, utrwalonej za pomocą urządzenia rejestrującego, właściciele lub posiadacze pojazdu notorycznie uchylaliby się od obowiązku wskazania komu powierzyli pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie. W konsekwencji system automatycznej kontroli prędkości pojazdów nie spełniłby zakładanego celu, tzn. wymuszania przestrzegania ograniczeń prędkości i tym samym ograniczenia liczby wypadków drogowych oraz ich ofiar⁵⁸. Racjonalny ustawodawca, dążąc do skutecznego zwalczania patologii w ruchu drogowym, musi tak konstruować przepisy prawne, aby odtwarzane z nich normy nakazujące określone zachowania były następnie realizowane⁵⁹. Jak wskazano w literaturze, „poszerzenie bezpieczeństwa łączy się ze zwiężaniem praw i wolności obywatelskich, a poszerzanie praw i wolności obywatelskich oznacza zwiężanie pola bezpieczeństwa”⁶⁰. Konieczne jest zatem wskazanie, choćby w przybliżeniu, „linii równowagi” między tymi wartościami w kontek-

⁵⁷ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 3179, Sejm VI kadencji.

⁵⁸ Zob. wyrok TK z 12 marca 2014 r., sygn. akt P 27/13, OTK-A 2014, Nr 3, poz. 30; wyrok SN z 13 września 2017 r., sygn. akt IV KK 42/17, „Prokuratura i Prawo” 2017, Nr 11, poz. 7.

⁵⁹ Ze stanowiska Sejmu, sygn. akt SK 64/13, BAS-WPTK 2558/13, Internetowy Portal Orzeczeń; A. Sadło-Nowak, *Odpowiedzialność za niewskazanie osoby, której powierzono pojazd do kierowania lub używania*, [w:] I. Nowicka, A. Sadło-Nowak (red.), *Współczesne problemy wykroczeń. Materialnoprawna i procesowa problematyka wykroczeń*, Szczytno 2016, s. 29.

⁶⁰ J. Boć, *O konstytucyjnych uregulowaniach wyrównywania strat legalnych*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 1997, nr 38, s. 29.

ście zasady demokratycznego państwa prawnego⁶¹. Tworząc przepisy prawne, ustawodawca powinien jednocześnie baczyć na to, aby unormowania te nie naruszały praw i wolności obywatelskich wskazanych przede wszystkim w przepisach Konstytucji RP. Cel nie może bowiem uświęcać środków. Nie jest zatem dopuszczalne naruszenie istoty praw wolnościowych w imię innych zasad, nawet tak istotnych, jak bezpieczeństwo publiczne.

Wykaz literatury

- Czabański J., Warchol M., *Prawo do milczenia czy prawo do kłamstwa*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 12.
- Grzęda E., *Niedopuszczalna „samodenuncjacja” czy legalny obowiązek informacyjny? Uwagi na marginesie wyroków Trybunału Konstytucyjnego z 12 marca 2014 r. (P 27/13) i 30 września 2015 r. (K 3/13)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3.
- Hotel M., Rychlewska A., *Niewskazanie osoby, której powierzyło się pojazd – z perspektywy prawa obwinionego do obrony*, „Forum Prawnicze” 2016, nr 1(33).
- Jankowski W., *Art. 96 § 3*, [w:] T. Grzegorzczak, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, 2013, Lex.
- Leciak M., [w:] P. Daniluk (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Marek M.A. (oprac.), *Europejski Trybunał Praw Człowieka – orzecznictwo*, t. 1: *Prawo do rzetelnego procesu sądowego*, Zakamycze, Kraków 2001.
- Mezglewski A., [w:] A. Mezglewski, M. Nowikowska, J. Kurek (red.), *Prawo o ruchu drogowym. Komentarz*, 2022, Lex.
- Michalska-Warias A., *Art. 96 § 3*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, 2020, Lex.
- Michalska-Warias A., *Art. 96 § 3*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz aktualizowany*, 2023, Lex.
- Michór S., *Penalizacja nieudzielenia informacji w postępowaniu wykroczeniowym a art. 78 ust. 4 Prawa o ruchu drogowym*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. 23.
- Nycz P., *Strona podmiotowa wykroczenia z art. 96 § 3 k.w.*, „Państwo i Prawo” 2016, nr 6.
- Sobolewski Z., *Samooskarżenie w świetle prawa karnego (nemo ipsum accusare tenetur)*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1982.
- Sadło-Nowak A., *Odpowiedzialność za niewskazanie osoby, której powierzono pojazd do kierowania lub używania*, [w:] I. Nowicka, A. Sadło-Nowak (red.), *Współczesne problemy wykroczeń. Materialnoprawna i procesowa problematyka wykroczeń*, WSPol, Szczytno 2016.
- Skowron A., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 marca 2014 r., P 27/13*, 2014, Lex.
- Skowron A., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

⁶¹ S. Michór, *Realizacja prawa do obrony w postępowaniu wykroczeniowym a art. 78 ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym*, „Palestra” 2009, z. 1–2, s. 103.

- Stefański R.A., *Wykroczenia drogowe. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Zakamycze, Kraków 2006.
- Vitkauskas D., Dikov G., *Ochrona prawa do rzetelnego procesu w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka*, Rada Europy, Strasburg 2012.
- Zbrojewska M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 8/10*, 2011, Lex.

Summary

Obligation to indicate – at the request of an authorized body – the information on roadworthiness car certification and liability under Article 99 § 3 of the Code of Petty Offences

Keywords: law on petty offences, vehicle owner, vehicle driver, photo radar, liability, right to defence.

The author deliberates on Article 96 § 3 of the Code of Petty Offences, punishing refusal to indicate at the request of an authorised body to whom the owner or keeper of a vehicle has entrusted the vehicle to drive or use in a defined period (Article 78 Section 4 of The Road Traffic Act). The purpose of this article is to present a set of entities obliged under the norms and entities authorized to request information from the owner or the holder of the vehicle about that who he has been assigned the vehicle to drive or use on time. In addition, special attention was on circumstances which, even though they constituted cases of non-compliance with the standard resulting from Art. 78 sec. 4 Act of the Law on Road Traffic could not be result in liability for the offense in question. The article also contains an analysis of past judicial concerning extent of rights of defence in the context of liability for a petty offence from Art. 96 paragraph 3 of the Code of Petty Offences. The author indicates that provision of the Code of Petty Offences in a significant not way limits the rights of defence.

